

*Лук'янова Л.Б.,
доктор педагогічних наук, професор,
директор ІПОД імені Івана Зязюна НАПН України
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-0982-6162>*

ПРОФЕСІЙНИЙ СТАТУС ВЧИТЕЛЯ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Учитель відіграє важливу роль у будь-якому соціумі. Актуальність проблеми статусу вчителя зумовлена історичною роллю постаті вчителя у розвитку суспільства, незалежно від форми державності країни, її політичного устрою, соціально-економічного рівня. Натомість для українського суспільства з урахуванням євроінтеграційних прагнень, економічної та політичної ситуації, розвитку науки й техніки значно зростає його соціокультурна роль. Так у Педагогічній конституції Європи зазначено, що майбутнє кожного народу, країни і співдружності народів значною мірою залежать від якісної підготовки педагогів, а підготовка педагогів за єдиною шкалою загальнолюдських цінностей, є стрижнем навколо якого мають здійснюватися інноваційні процеси педагогічної освіти в сучасному європейському просторі (Pedagogical Constitution). Означена теза є абсолютно дотичною й до постаті українського вчителя. Від його громадянської позиції, наукового світогляду, моральних якостей, педагогічної культури безпосередньо залежать і якість освіти, і духовно-моральний розвиток молодого покоління.

Водночас в останні десятиліття в Україні значно погіршилося ресурсне забезпечення системи освіти, змінився принцип і порядок фінансування на всіх рівнях, зменшилася державна підтримка освітніх установ і в плані захищеності вчительського корпусу, докорінно змінився соціальний контекст розвитку освіти, її системної взаємодії із соціумом. Унаслідок цього значно знизився статус освіти в цілому й педагогічної професії зокрема (Васильєва, 2015). У сучасному українському суспільстві мають місце тенденції, які увиразнюють падіння престижу викладацької праці, посилення соціальної мобільності представників вчительської професії (переважно вертикальної), а також необхідність суміщення основної діяльності вчителя з іншими видами праці (переважно неінтелектуальної). З огляду на застарілі методи викладання, достатньо низький рівень матеріально-технічного, інформаційного та фінансового забезпечення, та з урахуванням поточної політично-економічної ситуації в країні у молоді зникає як мотивація, так і усвідомлення престижу у здобутті вищої освіти загалом та педагогічної, зокрема.

Підкреслимо, проблема не є суто українським феноменом. Загалом серед чинників, які знижують статус вчителя, польські дослідники називають суспільні зміни; брак знань у більшості членів суспільства щодо специфіки професійної діяльності вчителя; не завжди вдала й коректна самопрезентація вчителя та

позиціонування своєї праці; негативна роль ЗМІ (Smak, Walczak, 2015), які загалом також мають місце і у нашій державі.

Сучасні дослідники трактують «професійний статус вчителя» як положення, місце, яке посідає особа у суспільстві (професійному колективі), що визначається результатом його професійної діяльності, рівнем його компетентності, що формують авторитет, повагу, престиж у соціумі, колективі, громаді.

Аналіз кадрової політики в освіті України впродовж 25 років незалежності було представлено у Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (до 2015 р.). Результати аналізу педагогічної освіти у цей період показали наявність системних, здебільшого не розв'язаних проблем. Серед них найбільш вагомими було названо відсутність концепції сучасної педагогічної освіти в Україні, серйозні диспропорції в мережі, структурі та змісті підготовки педагогічних кадрів. Зокрема, рівень кваліфікації різних категорій педагогічних працівників протягом 25 років здебільшого погіршився (зокрема й через непривабливість педагогічної роботи). Не останнє місце у цих процесах посідає і низька заробітна плата. Наприклад, серед 30-ти європейських країн найвищий рівень оплати мають учителі у Швейцарії. У середньому він становить 68000 доларів на рік. Це вище, ніж середня зарплата по країні, яка дорівнює близько 50000 доларів на рік. Слідом за Швейцарією, країнами з високою зарплатою вчителів є Нідерланди, Німеччина та Бельгія (Аналітичний звіт).

На вирішення вищезначених проблем відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України № 903-р від 13 грудня 2017 р. було розроблено *Концепцію розвитку педагогічної освіти*, затверджену 16.07.2018 р. МОН України (Наказ Міністерства освіти і науки України, 2018). Мета Концепції полягала у вдосконаленні системи педагогічної освіти, зокрема створенні бази підготовки педагогічних працівників нової генерації, а також необхідних умов для залучення до педагогічної діяльності фахівців інших професій та розроблення та впровадження сучасних альтернативних моделей безперервного професійного та особистісного розвитку педагогів, як ключової умови реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Концепція спрямована на вирішення суперечностей між суспільним запитом на висококваліфікованих педагогічних працівників, підготовлених до викликів сучасного суспільства і чинною системою педагогічної освіти, яка не повною мірою відповідає зазначеним вимогам.

Висновки та рекомендації.

1. Ставлення до формування професійного статусу вчителя у суспільстві має бути більш прискіпливим, ніж до фахівців інших професій, оскільки саме вчитель є взірцем для наслідування.
2. Наразі професія вчителя в Україні посідає достатньо низький ранг за шкалою виміру престижності професій та є однією з найбільш

непопулярних серед учнівської молоді. У суспільстві склався непривабливий стереотип образу вчителя. Сукупність суб'єктивних та об'єктивних чинників посилюють негативне ставлення суспільства до вчителя, вчительської професії.

3. Рівень соціального статусу педагога залежить не лише від матеріальних та фінансових чинників. Важливим є рівень освітньої культури суспільства та ставлення суспільства до освіти. Отже доцільно розробити сукупність заходів щодо піднесення ролі освіти у суспільстві, формування відповідної громадської думки щодо моральної, соціальної і культурної цінності освіти та вчителя як носія цих цінностей.
4. Доцільно кардинально змінити систему оплати праці освітян. Проте механічні збільшення заробітної плати не може вирішити численних проблем, пов'язаних із статусом та ефективністю роботи педагогічного персоналу. Необхідно розробити ефективну систему стимулювання педагогічної праці.

Література

- Pedagogical Constitution of Europe Preamble. (2016). <http://iscs-journal.npu.edu.ua/article/view/74118/70015>
- Smak M, Walczak D. (2015) Pozycja społeczno-zawodowa nauczycieli. Raport z badania jakościowego, Warszawa : Instytut Badań Edukacyjnych
- Аналітичний звіт про віртуальний «круглий стіл» на тему: «соціальний статус працівника сфери освіти: чергові декларації чи реальні зрушення?»
<http://education-ua.org/ua/draft-regulations/541-analitichnij-zvit-pro-virtualnij-k>
- Васильєва, С. О. (2015). Розвиток професійного статусу вчителя: теорія та історія. Х. : Вид. «Планета-Принт».
- Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні. (2016). за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка.
- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.12.2017 № 903-р «Про затвердження плану заходів на 2017-2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»:
<http://www.osvita.sm.gov.ua/index.php/uk/1213-pro-zatverdzhennya-planu-zakhodiv-na-2017-2029-roki-iz-zaprovadzhennya-kontseptsiji-realizatsiji-derzhavnoji-politiki-u-sferi-reformuvannya-zagalnoji-serednoji-osviti-nova-ukrajinska-shkola>
- Наказ Міністерства освіти і науки України № 776 від 16.07.2018 р. «Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти
<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>